

УДК 339.138

DOI: [https://doi.org/10.31521/modecon.V10\(2018\)-08](https://doi.org/10.31521/modecon.V10(2018)-08)

Калачевська Л. І., кандидат економічних наук, доцент кафедри менеджменту ЗЕД та євроінтеграції, Сумський національний аграрний університет, м. Суми, Україна

ORCID ID: 0000-0001-7090-2518

e-mail: likalachevska@gmail.com

Проблематика та напрями удосконалення інфраструктурного забезпечення сільських територій в Україні

Анотація. У науковій статті визначено важливість інфраструктурного забезпечення сільських територій України як для їх безпосереднього розвитку, так і для розвитку національної соціально-економічної системи. Наголошено на переважно дестимулюючому впливі сучасного стану сільської інфраструктури на розвиток українських руральних територій. Виявлено головні проблеми розвитку соціальної, виробничої, інституціональної та інформаційної інфраструктури сільської місцевості держави та акцентовано увагу на їх вирішенні з врахуванням точки зору закордонних науковців. Запропоновано базувати напрями удосконалення інфраструктурного забезпечення сільських територій України на розробці та впровадженні інновацій. При цьому для підвищення ефективності відновлення та розбудови інфраструктури в сільській місцевості країни на основі інновацій розроблено авторську методику оцінки інфраструктури руральних територій з можливістю акценту як на окремі області держави, так і на ці території у країні взагалі.

Ключові слова: виробнича інфраструктура; інституціональна інфраструктура; інформаційна інфраструктура; інфраструктура; інфраструктурне забезпечення; сільські території; соціальна інфраструктура.

Kalachevska L., PhD, Associate Professor of the Department of Management of Foreign Economic Activity and Eurointegration, Sumy national agrarian university, Sumy, Ukraine

Problems and trends in improving infrastuctural provision of rural territories in Ukraine

Abstract. Introduction. The scientific article has identified the importance of infrastuctural provision of Ukrainian rural territories both for the direct development and for development of the national social and economic system. It has underlined predominantly disincentive influence of the modern state of rural infrastucture on the development of Ukrainian rural territories.

Purpose. To identify the common problems and to offer ways of their addressing within infrastuctural provision of these territories basing on the research of Ukrainian rural territories development.

Results. The research has identified main problems of social, productive, institutional and information infrastucture of state rural areas. It has also focused on the ways of their solving taking into account viewpoints of foreign scientists. The article has recommended focusing the ways of infrastuctural provision improvement of Ukrainian rural territories on innovation development and implementation. In this case, to increase the efficiency of rebuilding and development of infrastucture in rural territories based on innovation, the author has developed the methodology of evaluation of rural territories infrastucture with the possibility to emphasize both some state areas and these territories in the country in general. While designing this methodology, the data have underlined the necessity to take into account the following issues: incorporation of four components of Ukrainian rural territories infrastuctural provision (social, productive, institutional, and information infrastucture) into the research; the allocation of key elements, which form and have sufficient influence on each of four components of Ukrainian rural territories infrastuctural provision; usage of qualitative and quantitative data for the estimation; possibility to involve experts for evaluation carrying out; calculation of integral indexes for each selected territories and calculation of the integral index of infrastuctural evaluation of the state rural territory that has been selected; calculation of the integral index of the whole rural territories of Ukraine.

Conclusions. The results obtained during the research can be used for working out ways to improve the development of Ukrainian rural territories based on the innovation elaboration and implementation to their infrastuctural provision.

Keywords: productive infrastucture; institutional infrastucture; information infrastucture; infrastucture; infrastuctural provision; rural territories; social infrastucture.

JEL Classification: H 800, O 130, O 180.

Стаття надійшла до редакції: 25.07.2018

Received: 25 July 2018

Постановка проблеми. Досліджуючи сучасний стан сільських територій країни, відзначаємо з однієї сторони ключове значення цих територій для соціально-економічної системи України, а з іншої – значні проблеми у їх розвитку та трансформації відповідно до змін у світовій, міжнародній і національній економіці. При цьому можемо стверджувати, що проблеми інфраструктурного забезпечення сільської місцевості країни є одними з головних та таких, які заважають ефективному її розвитку. Наведене дозволяє виділити інфраструктурне забезпечення, як пріоритет у межах сучасної трансформації руральних територій в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематику інфраструктурного забезпечення сільських територій, у тому числі в Україні, розкривали у своїх наукових дослідженнях наступні вітчизняні та закордонні вчені: І. А. Ажаман, О. П. Атамас, Л. К. Демкович, Л. І. Ворун, О. О. Клокар, В. В. Клочан, І. В. Ксьонжик, Б. Маккефрі (McCaffrey, 2005), І. П. Перов, П. Сатіш (Satish, 2007), А. Хікс (Hicks, 2007) та інші.

Відзначаючи значні напрацювання науковців у царині дослідження інфраструктури сільської місцевості на світовому, міжнародному, національному та регіональному рівнях, вважаємо доречним продовжити їх у напрямі виявлення сукупності проблем та шляхів їх вирішення стосовно всієї інфраструктури сільських територій України.

Формулювання цілей дослідження. На основі дослідження розвитку українських сільських територій визначити сукупність проблем та запропонувати шляхи їх усунення в межах інфраструктурного забезпечення цих територій.

Виклад основного матеріалу дослідження. Дослідження сучасного стану інфраструктури сільських територій України дозволяє підтримати точку зору О. С. Саєнко про наявність «інституціональної пастки», а саме функціонування застарілих інститутів, у нашому випадку система забезпечення, управління та розвитку інфраструктурою у сільській місцевості країни, які приносять значні збитки економічним суб'єктам, однак заміна застарілих інститутів на нові потребує значних інвестиційних вкладень, які ці суб'єкти брати на себе не бажають або не можуть [1, с. 114].

Виявлена ситуація потребує локалізації проблем інфраструктурного забезпечення сільських територій в Україні та розробки шляхів їх усунення. При цьому вважаємо доречним проводити дослідження з врахуванням складових інфраструктури сільської місцевості, тобто виділення соціальної, виробничої, інституційної, інформаційної інфраструктури [2, с. 78].

Дослідження статистичної інформації щодо стану соціальної інфраструктури сільських територій України [3], а також напрацювань вітчизняних науковців [4, 5, 6] дозволяє виділити наступні головні проблеми

розвитку соціальної інфраструктури у сільській місцевості країни:

1. Неефективний розвиток соціальних об'єктів щодо надання освітніх послуг, особливо що стосується закладів дошкільної та шкільної освіти. Відзначаємо переважно низький рівень фінансового забезпечення надання таких послуг на сільських територіях, критичне відставання у забезпеченні дошкільних та шкільних закладів підручниками, комп'ютерною та іншою технікою, проблеми у підготовці та перепідготовці вчителів, дефіцит вчительських кадрів, особливо щодо вчителів іноземних мов та інформатики.

2. Критичний стан закладів охорони здоров'я. Акцентуємо увагу на недостатніх розмірах фінансової підтримки функціонування таких закладів на сільських територіях України; неефективному розміщенні мережі та обсягах ліжко-місць; проблемах з залученням лікарів у сільську місцевість та у підготовці і перепідготовці лікарських кадрів; складності доступу значної кількості сільських мешканців до лікарських послуг; недостатньому забезпеченні сільської місцевості послугами «Швидкої допомоги»; майже повній відсутності інклюзивного медичного забезпечення; неможливості отримати ряд сучасних лікарських послуг (косметологія, сучасна хірургія, офтальмологія та ін.).

3. Розвиток та структура спортивних закладів. На фоні значних проблем зі спортивною інфраструктурою у містах спортивна інфраструктура у сільській місцевості майже повністю відсутня і підтримується незначною кількістю ентузіастів. Згідно зі статистичними даними на кінець 2017 року тільки 153 мешканці з 1000 мешканців міста постійно займались спортом, у сільській місцевості таких мешканців було 89 на 1000 чоловік [3]. Причинами цього стали: акцент на залучення до спорту сільських мешканців через мережу шкіл у радянські часи, що в межах сучасного скорочення мережі шкіл у сільській місцевості та низького рівня їх фінансування призвело до різкого скорочення спортивних гуртків; критичний рівень фінансової підтримки розвитку спорту на сільських територіях України; низькі можливості до залучення спортивних тренерів у сільську місцевість.

4. Різке скорочення кількості закладів культури (бібліотеки, музичні школи, кінотеатри, дома культури та ін.). Причинами цього є недостатні розміри фінансування закладів культури у сільській місцевості, низька активність місцевих органів влади, неможливість залучити у сільську місцевість працівників культури.

Погоджуємось з точкою зору П. Сатіша [7], що проблеми розвитку соціальної інфраструктури сільських територій є ключовими з точки зору обмеження росту національної економіки країн, які розвивають власні економічні системи, до яких можливо віднести й Україну.

Окрім проблем з розвитком соціальної інфраструктури наголошуємо на значній кількості проблем розвитку виробничої інфраструктури на сільських територіях України, до яких відносимо такі:

1. Критичне зниження якості транспортної інфраструктури. При цьому, необхідно зазначити проблеми з: автомобільними шляхами, що знайшли своє відображення у їх зносі на сільських територіях більше ніж на 80 %; залізничним сполученням, через знос рухомого складу та залізничного полотна більше ніж на 70 %; майже повну відсутність використання водних шляхів через відсутність водного транспорту та необхідність відновлення водних шляхів малими та середніми річками [8, с. 45].

2. Значний знос та недостатня придатність до використання сучасними підприємствами енергетичних мереж та мереж водопостачання і водовідведення. Відзначаємо критичний знос мереж енергопостачання, які не відновлювались та майже не розвивались з часів здобуття незалежності. Більшість трансформаторів, трансформаторних підстанцій, високовольтного обладнання працюють більше строків, що закладені їх виробниками. Окремо наголошуємо на критичному зносі мереж електричних дротів. Також необхідно зазначити значні проблеми з розвитком мереж газо- та водопостачання і водовідведення, що мали місце з часів Радянського Союзу та посилились за часів незалежності України.

3. Проблеми з розвитком збутової інфраструктури. Відзначаємо, що у сучасних умовах розвитку сільських територій України розвивається тільки збутова інфраструктура, яка пов'язана з рослинництвом. При цьому, враховуючи значне зростання обсягів виробництва зернових та олійних культур в країні та початок розвитку такої інфраструктури тільки у 2000-ні роки, відзначаємо відставання її розвитку від потреб сільського господарства. На окрему увагу заслуговує недостатній розвиток збутової інфраструктури тваринництва та виробництва овочів і фруктів. Наголошуємо на майже повній відсутності збутової інфраструктури для інших бізнес-одиниць, що здійснюють власну фінансово-господарську діяльність у сільській місцевості та не відносяться до виробників сільськогосподарської продукції.

4. Недостатній розвиток мереж матеріально-технічного постачання, що призводить до необхідності сільських виробників самим розвивати такі мережі, або витратити додаткові кошти на логістичні витрати. Сюди відносимо постачання: енергетичних ресурсів, у першу чергу пального для транспорту; добрив; техніки та обладнання; насіння; саджанців дерев та овочів; комп'ютерної та оргтехніки.

5. Слабкий розвиток природоохоронних об'єктів, що призводить до проблем з місцевим населенням, органами державної та місцевої влади, які контролюють екологічний стан в країні та в окремих регіонах. Наведена ситуація спричиняє додаткові

витрати бізнес-одиниць, які здійснюють власну фінансово – господарську діяльність на сільських територіях України.

6. Майже повна руйнація рекреаційної інфраструктури, яка була побудована за часів СРСР. Причинами цього є: передавання такої інфраструктури з балансів виробників, що працюють у сільській місцевості на баланси місцевої влади; банкрутство та ліквідація частини виробників сільських територій; хронічний дефіцит фінансових ресурсів у органів місцевого самоврядування та фінансування рекреаційної інфраструктури в останню чергу.

7. Проблеми з трансформацією інфраструктури підготовки та перепідготовки виробничих кадрів, що пов'язано з: функціонуванням інфраструктурних елементів, які були утворені за часів командно-адміністративної економіки, та вже критично застарілі; не бажанням бізнес-одиниць брати участь у трансформації та розбудові такої інфраструктури; зниженням витрат держави та місцевих органів влади на її розвиток і утримання у належному стані; низькою активністю регіональних та місцевих владних інститутів щодо залучення грантової підтримки розвитку інфраструктури підготовки та перепідготовки виробничих кадрів від міжнародних та іноземних донорів.

8. Критичний розвиток інноваційної інфраструктури, пов'язаний з проблемами розвитку такої інфраструктури на рівні держави, а також небажанням місцевих владних інститутів та бізнес-одиниць розвивати й підтримувати таку інфраструктуру. Окремо відзначаємо низьку адаптацію закордонного досвіду розвитку такої інфраструктури до реалій розвитку національних сільських територій.

Відзначаємо важливість виробничої інфраструктури для розвитку сільських територій країни, у тому числі в межах трансформації її економічної системи з індустріального до постіндустріального типу [9, с. 515].

Дослідження наукових напрацювань вітчизняних науковців дозволяє виділити ряд ключових проблем функціонування і розвитку інституціональної інфраструктури сільських територій України (рис. 1).

Згідно з дослідженнями А. Хікса [14] одним з головних факторів розвитку як сільських територій, так і соціально-економічних систем країн світу, у першу чергу тих, які розвиваються, є розвиток інформаційної інфраструктури у сільській місцевості. Наголошуємо на недостатньому розвитку інформаційної інфраструктури руральних територій України, особливо мережі Інтернет, що пов'язано зі значними витратами на її прокладення у сільській місцевості та підтримання у робочому стані. На особливу увагу заслуговують проблеми локальних та місцевих інформаційно-комунікаційних систем, розвиток яких покладено на виробників, а також формування інформаційних баз даних та довідкових і

інформаційних ресурсів. Наведена проблематика активно стримує розвиток сільських територій України та потребує усунення на базі розробки і використання інновацій. Однак необхідно зазначити, що інфраструктурне забезпечення досить сильно

відрізняється за якістю та наявною проблематикою для різних сільських територій України. Наведене потребує розробки та використання відповідно методики оцінки інфраструктури сільської місцевості країни.

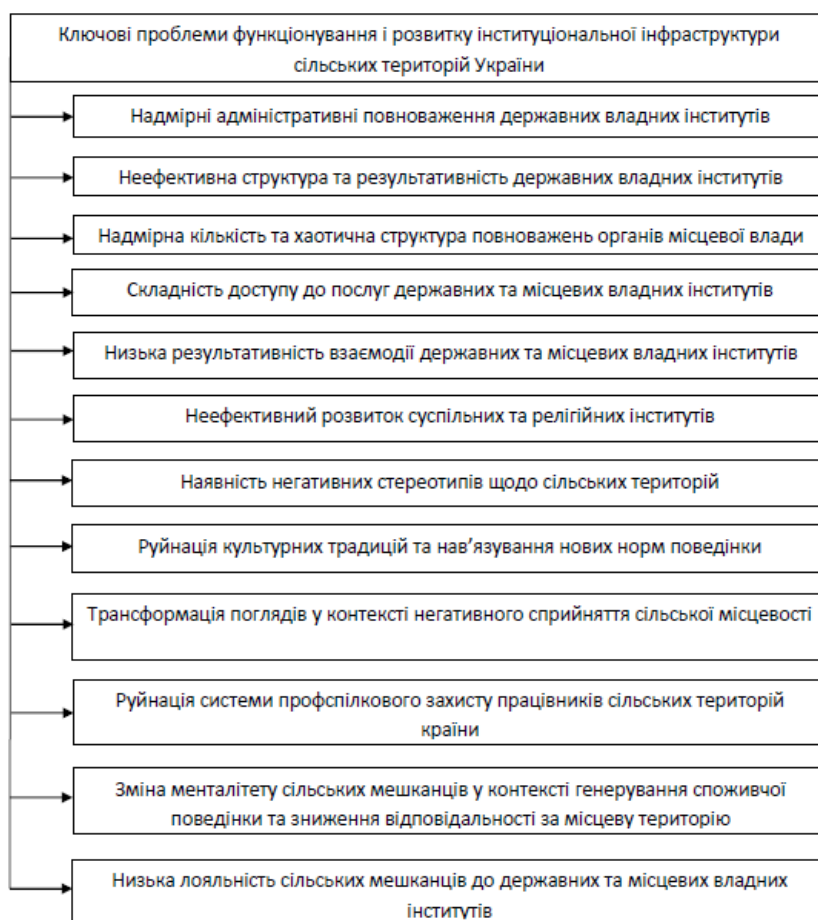

Рисунок 1 – Ключові проблеми функціонування і розвитку інституціональної інфраструктури сільських територій України

Джерело: сформовано на основі [10, 11, 12, 13]

Вважаємо доречним розробити таку методику щодо інфраструктурного забезпечення руральних територій окремих областей України та сільської місцевості країни в цілому. При побудові методики необхідно враховувати наступне: включення у дослідження чотирьох складових інфраструктурного забезпечення сільських територій України, які були наведені вище (соціальна, виробнича, інституціональна та інформаційна інфраструктура); виділення в межах кожної з чотирьох складових інфраструктурного забезпечення руральних територій країни ключових елементів, які їх формують та мають визначальний вплив; використання кількісних та якісних даних для оцінки; можливість залучення експертів для проведення оцінювання; розрахунок інтегральних показників за кожною з чотирьох складових інфраструктурного забезпечення сільської місцевості України по кожній з обраних територій та

розрахунок інтегрального показника оцінки інфраструктури обраної сільської території країни; розрахунок інтегрального показника за всією сільською місцевістю країни.

Підсумовуючи наведене, відзначаємо, що з однієї сторони інфраструктурне забезпечення є головною складовою розвитку руральних територій країни, а з іншої, спираючись на виявлену проблематику, саме інфраструктура є одним з базових дестимулюючих елементів розвитку сільської місцевості України, що потребує реалізації шляхів активізації її розвитку на основі інноваційних розробок з використанням розробленої методики оцінки.

Висновки. У дослідженні визначена важливість інфраструктурного забезпечення в межах розвитку сільських територій України. Наголошено на значній проблематиці відновлення та розбудови інфраструктури на українських руральних територіях.

Спираючись на поділ інфраструктури на чотири складові (соціальна, виробнича, інституціональна, інформаційна), локалізовано головні проблеми її розвитку у сільській місцевості держави.

Окремо запропоновано будувати напрямки удосконалення інфраструктурного забезпечення сільських територій України на інноваційних розробках

з використанням розробленої методики оцінки інфраструктури цих територій держави.

Вважаємо доречним подальші дослідження сконцентрувати на розробці шляхів удосконалення розвитку сільської місцевості країни на основі інновацій в її інфраструктурі.

Література:

1. Саєнко О. С. Удосконалення інституціональної системи у контексті зміцнення економічної безпеки України / О. С. Саєнко // Вісник ЧТЕІ. Економічні науки. – 2011. – Вип. 1. – С. 113-119.
2. Булавка О. Г. Суцільна паспортизація сіл України – основа розвитку сільських територій / О. Г. Булавка // Економіка АПК. – 2013. – № 2. – С. 77-80.
3. Статистична інформація. Державна служба статистики України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
4. Рябоконь В. П. Развитие социальной инфраструктуры сельских территорий / В. П. Рябоконь, Л. А. Рарок // Международный научно-производственный журнал «Экономика АПК». – 2016. – №. 4. – С. 56-65.
5. Клокар О. О. Развитие социальной инфраструктуры как фактора формирования трудовых ресурсов аграрного сектора экономики / О. О. Клокар // Сталый розвиток економіки. – 2012. – №. 11. – С. 31-37.
6. Воркун Л. І. Оцінка стану соціальної інфраструктури сільських територій Чернівецької області / Л. І. Ворун, Л. К. Демкович // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. – 2013. – №. 6. – С. 201-211.
7. Satish P. Rural infrastructure and growth: an overview / P. Satish // Indian Journal of Agricultural Economics. – 2007. – №. 1. – pp. 32 – 51.
8. Перов І. П. Сучасні проблеми розвитку транспортної інфраструктури України / І. П. Перов // Актуальні проблеми економіки. – 2017. – № 4. – С. 42-47.
9. McCaffrey B. US Infrastructure in the 21st Century / B. McCaffrey // Vital Speeches of the Day. – 2005. – №. 17. – pp. 514 – 518.
10. Ажаман І. А. Інституційна інфраструктура розвитку промислового та цивільного будівництва в сільській місцевості / І. А. Ажаман // Економічний аналіз. – 2014. – Т. 16. – №. 1. – С. 22-27.
11. Чемерис В. А. Інституційна інфраструктура в системі чинників транскордонної конвергенції регіонів: просторовий і секторальний аспекти / В. А. Чемерис, К. К. Куцаб-Бонк // Науковий вісник НЛТУ України. – 2016. – Т. 26. – №. 6. – С. 218-225.
12. Костирко І. Г. Досконалість інституційної інфраструктури та її оцінка: теоретичний аспект / І. Г. Костирко, С. В. Тимофіїв // Економіка АПК. – 2014. – №. 2. – С. 81-86.
13. Валентюк І. Інституційне забезпечення розвитку територій України / І. Валентюк, В. Сухенко, Н. Сич // Вісник Національної академії державного управління при Президентові України. – 2009. – №. 4. – С. 119-130.
14. Hicks A. Review of the Challenges and Opportunities for Rural Infrastructure and Agro-industries Development in the Asia Pacific Region / A. Hicks. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.fao.org/3/a-ag128e.pdf>.

References:

1. Sajenko, O. S. (2011). Improvement of institutional system in the context of Ukrainian economic security strengthening. *Visnyk ChTEI, Ekonomichni nauky*, vol. 1, pp. 113-119.
2. Bulavka, O. Gh. (2013). General certification of Ukrainian villages – the basis for rural territories development. *Ekonomika APK*, vol. 2, pp. 77-80.
3. Statistics information. The State Statistics Service of Ukraine, available at: <http://www.ukrstat.gov.ua> (Accessed 02 July 2018).
4. Rjabokonj, V. P. and Rarok, L. A. (2016). Development of social infrastructure of rural territories. *Mezhdunarodnyj nauchno-proizvodstvennyj zhurnal «Ekonomyka APK»*, vol. 4, pp. 56-65.
5. Klokar, O. O. (2012). Development of social infrastructure as the factor of agro sector labor resources formation. *Stalij rozvytok ekonomiky*, vol. 11, pp. 31-37.
6. Vorkun, L. I. and Demkovich, L. K. (2013). The estimation of social infrastructure of rural territories in Chernivtsi oblast. *Socialjno-ekonomichni problemy suchasnogo periodu Ukrainy*, vol. 6, pp. 201-211.
7. Satish, P. (2007). Rural infrastructure and growth: an overview. *Indian Journal of Agricultural Economics*, vol. 1, pp. 32-51.
8. Pjerov, I.P. (2017). Modern problems of Ukrainian transport infrastructure development. *Aktualjni problemy ekonomiky*, vol. 4, pp. 42-47.
9. McCaffrey, B. (2005). US Infrastructure in the 21st Century. *Vital Speeches of the Day*, vol. 17, pp. 514-518.
10. Azhaman, I. A. (2014). Institutional infrastructure of industrial and civil building in rural areas. *Ekonomichnyj analiz*, p. 16, vol. 1, pp. 22-27.
11. Chemerys, V. A. and Kucab-Bonk, K. K. (2016). Institutional infrastructure within the factors system of cross-border regions convergence: spatial and sector aspects. *Naukovyj visnyk NLTU Ukrainy*, p. 26, vol. 6, pp. 218-225.
12. Kostyrko, I. Gh. and Tymofijiv, S. V. (2014). The perfection of institutional infrastructure and its estimation: a theoretical aspect. *Ekonomika APK*, vol. 2, pp. 81-86.
13. Valentjuk, I. Sukhenko, V. and Sych, N. (2009). Institutional provision of Ukrainian territories development. *Visnyk Nacionalnoji akademiji derzhavnogo upravlinnja pry Prezidentovi Ukrainy*, vol. 4, pp. 119-130.
14. Hicks, A. (2007). Review of the Challenges and Opportunities for Rural Infrastructure and Agro-industries Development in the Asia Pacific Region, available at: <http://www.fao.org/3/a-ag128e.pdf> (Accessed 01 July 2018).

